

Bij hoog en bij laag

Het gaat bergafwaarts met de weidvogelstand in Nederland en internationaal: holt de grutto achteruit. Beheers-
overeenkomsten werken onvoldoende. Hoe moet het nu verder? Is de enige redding het creëren van grote gebieden
met hoogwaterpeil? Naar onze mening: laat deze strategie kansens onbenuut en is ze zelfs risicant. Voor de grutto
lijgen nog goede mogelijkheden op het reguliere boerenland. Een pleidooi voor de grootst mogelijke ambitie.

De laatste tijd wordt de discussie over de toekomst van het
weidvogelbeheer in Nederland scherper. Recent onder-
zoek schudde ons wakker. Ondanks veel inspanningen
holt de Gruttostand achteruit (Altenburg & Wynemga,
2009; Teunissen & Soldaat, 2009) en het belangrijkste be-
heersinstrument van de laatste decennia, de beheersover-
eenkomst, blijkt niet voldoende te werken (Klein et al.,
2009). In enkele media werd recent gespeeld voor het creëren
van grote gebieden met een hoog waterpeil waar de weid-
vogels voorop staan (Hertema, 2004; Berends, 2009a;
2009b). Aan de andere kant klinkt het pleidooi voor een
uiterste inspanning om ruimte voor weidvogels binnen de
moderne landbouw – met laag water – te houden (Mielman,
2009). Wat is nu de beste beschermingsstrategie?

Ecologische verschillen

Weidvogelsoorten stellen verschillende eisen aan het wa-
terpeil. Er zijn op dit punt twee groepen te onderscheiden.
Aan de ene kant de groep van de algemene en kritische
soorten: de Gruttogroep met soorten als kuitendief, Kraak-
eend, Kentj, Scholdeker, Turduur en Grutto. Aan de an-
dere kant de Kempshaangroep van zeer kritische soorten:
Kempiaan, Watersnip, Zomertaling. Het onderscheid is
gebaseerd op hun ecologische kiestekentruheid. Kijf je daar
naar dan blijkt dat een hoog waterpeil niet altijd nodig is:
wel voor de zeer kritische soorten van de Kempiaan-
groep, niet voor de Gruttogroep.

De soorten van de Kempshaangroep vertoelen moeraszissig

grasland als vestigingshabitat en condities die niet meer
verenigbaar zijn met de moderne landbouw. Deze soorten
zijn dan ook vrijwel uit het gewone boerenland verdwenen
en reesteren nog voornamelijk in reservaten (Oosterveld &
Bos, 2004; Scharringa, 2003). Voor het behoud van deze
soorten in Nederland zijn wel gebieden met een hoog wa-
terpeil nodig, niet alleen in het vroeger voorjaar maar ook
later, in mei en juni, omdat ze zich relatief laat vestigen.
De enige plekken waar dat kan, zijn natuurgebieden (weid-
vogelreservaten). Terecht formuleert het Rijk in haar na-
tionale weidvogelstrategie als ambitie voor deze groep
soorten een oppervlakte van 30.000 ha grasland met hoog
peil.

Gruttopopulaties en ook de Turduur kunnen echter flore-
ren bij in de landbouw gangbare waterpeilen, bij diepere
drooglegging. Dat onderbouwen we met voorbeelden uit
de praktijk en het onderzoek.

Gruttodichtheden bij laag peil

We vinden sinds jaaren dag Gruttodichtheden tussen de
15 en 50 broedparen per 100 ha boerengebieden met een
drooglegging van circa 80-100 cm (een slooppel van 80-100
cm beneden maweveld). De duidelijkste voorbeelden zijn ze-
ven gebieden in Friesland met weidvegelmozaïekbeheer
op oppervlaktes groter dan 100 ha (Terwan et al., 2009). Boe-
renmaatschap 2002-2009). Ook in meerdere Friese weidve-
gelreservaten met een drooglegging tussen 50 en 80 cm ko-
men stabiel hoge gruttodichtheden voor. Pas bij een sloor-

ERNST OOSTERVELD,
WIBE ALTEBURG &
EDDY WYEMGA

Dr. E.B. Oosterveld Altenburg
& Wynemga ecologisch onder-
zoek, Postbus 32, 9589 ZK
Wierden
e.oosterveld@blijvoorn.nl
Dr. W. Altenburg A&W ecolo-
gisch onderzoek
Ing. E. Wynemga A&W ecolo-
gisch onderzoek

Foto: Niks Gillissen

www.marabout.nl
Foto: Niks Gillissen
Meer Zaden! Deze gruttos
wacht in een weidvegelrean-
vaat. In dergelijke reservaten is
het nog lucratief om je als
Grutto dood te maken om een
stufje grond, maar hebben de
Gruttos tijdens de reservaten-
ing iets om voor te vestigen?"

Waterpeil niet kritisch

Het waterpeil is voor Grutto's en Turduus wellicht niet kritisch, omdat er op vochthoudende bodems (klei, klei op veen, veen) overal in laagtes, greppels en slootranden veel vochtige plekken zijn waar gefoerageerd kan worden. Ook als later in het voorjaar de verdamping toeneemt. Af en toe een burtsje is waarschijnlijk genoeg voor voldoende vochtigheid van de bovenste bodemlaag, waardoor op deze plekken regennormen dicht aan de oppervlakte blijven. Door de vochtigheid blijft de bodem bovendien zacht genoeg voor naar vormen borende snaveks.

Natuurlijk, ook in reservaten zijn deze plekken aanwezig en over het algemeen in grotere mate. Bovendien is het waterpeil daar vaak hoger met voorjaarspeilen van 0-40 cm beneden maaiveld. Bij dergelijk hoge peilen geeft Grutto's ook heel goed. De guttorichtheden in reservaten zijn in veel gevallen het hoogst van alle soorten weidvogelgebieden (zie o.a. Oosterveld & Bos, 2004). Maar ook voor reservaten houden we vast aan onze eerder getrokken conclusie: niet het hoge peil zelf lijkt de bepalende factor, maar het beheer.

Een reden dat weidvogelgebieden en hoog waterpeil vaak in één adem worden genoemd, is wellicht dat in vroeger onderzoek (bijvoorbeeld Behnema & Van den Bergh, 1976, 1977), niet altijd onderscheid is gemaakt tussen waterpeil en daarmee samenhangende factoren als laat maaien (vergelijk Jongma & Van Strien, 1983). Daardoor bleef onduidelijk wat de invloed van de

peil lager dan 80 cm beneden maaiveld zijn de aantallen broedende Kieviten, Grutto's en Turduus significant lager (39-50%), Guldendond al al (1995) vonden dat bij onderzoek aan waterpeil en nestbescherming op veengrond in Waterland (Noord-Holland). Het effect van waterpeil is in

dat onderzoek apart geanalyseerd binnen verschillende categorieën van graslandgebruiksinventieit. Over een periode van twintigste tien jaar werden met neshbescherming en aangepast beheer (bij slooppellen tot 80 cm beneden maaiveld) grundoedichtheden in stand gehouden tussen de 40 en 100 nesten per 100 ha. Musters et al. (1986) hebben op poldeerniveau de factoren geanalyseerd die de dichtheid van weidvogels bepalen. Bij concrete voorverschillen in graslandbeheer vonden ze geen zelfstandig effect van waterpeil op het voorkomen van de meer algemene soorten, inclusief Grutto en Turduus. Uit een analyse van het agrarisch weidvoelingszuchtbeheer op gebiedsschaal bij gangbare landbouwpeilen) blijkt dat de aantallen Scholcksters, Turduus en Kieviten over de periode 2000-2009 jaarlijks met 6-7% toemenen, die van de Grutto schommelden zonder duidelijke trend (Oosterveld 2006a). Deze resultaten onderschrijven zich positief van de Friese en de landelijke trend uit respectievelijk het Weidvoelingsmet Friesland en het landelijk weidvoelingsmet van SOVON/CBS. In Friesland en landelijk namen de vier soorten in dezelfde periode jaarlijks met 2-9% af.

Deze argumenten leiden tot de conclusie dat voor de Gruttogroep bij een droogtegang tot een diepte van circa 80 cm niet het waterpeil sec. maar andere factoren sturend zijn voor de aantalsontwikkeling. Een hoog waterpeil is op zichzelf geen ommissiv voorwaarde voor (het handhaven van) hoge broedichtheden.

Beheer sturend

Wat is voor de Gruttogroep dan wel de sturende factor? Waarschijnlijk is dat het beheer. Mosaicbeheer heeft als belangrijke component dat door aangepast maaien en weiden voldoende lang gras wordt aangeboden gedurende de hele broed- en kuitperioede. Een aantal auteurs (Wymenga, 1997; Schekerman & Mäskens, 2000; Kleefstra, 2006) geeft aan dat te vroeg en grootschalig maaien

doorslaggewend is voor het (beperkte) broedsucces. Overigens lijkt de maatscharen precarie in betekenis toe te nemen, maar dat is een andere discussie.

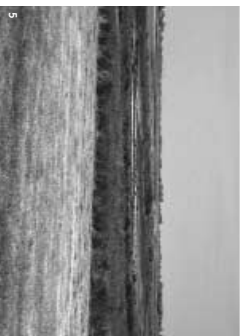
Grutto op grote schaal

De slootpeilen waarbij hoge grutto dichtheden op boerenland geconstateerd zijn, laten hoogproductieve landbouw toe. Dit opent het perspectief dat Grutto's en Turduurs ook op het moderne boerenland in redelijke aantallen te behouden zijn. Wij hechten daar zo veel belang aan omdat Nederland wat betreft de Grutto een grote verantwoordelijkheid heeft. Van de Grutto (Limosa limosa limosa) her-

Wildegrondbescherming bestaat onder meer uit maatscharen als nestbescherming, creëren van pleidias, terreindelen (foto's 1 en 2), extensief standweiden, maaien vanaf mei in maatschappen (foto's 2 en 3), heren en veldweiden maaien en uitgesteld maaien tot in juni (foto 3).

Foto's **Ernst Oosterveld**

berg Nederland circa 35% van de wereldbroedpopulatie (Stroud et al., 2004). Volgens de laatste schattingen ver- toont de soort op wereldschaal een achteruitgang van 30% (1990-2000). Deze treedt met name op in de kern- populaties in Nederland en Rusland (BirdLife Interna- tional, 2004). De IUCN classificeert de Grutto inmiddels als bedreigd op mondiale schaal. Daarom vinden wij het riskant om voor de toekomst alleen in te zetten op grote gebieden met een hoog waterpeil. In de praktijk zal die strategie namelijk maar beperkt mogelijk zijn.

Gebieden met een hoog waterpeil zullen als natuurgebied moeten worden ingericht. In een belangrijke wijdvogel- provincie als Friesland is het aankopen van zo'n groot op- perflakte (extra) natuur, waarop een substantieel deel van de huidige populatie terecht kan, een illusie. De grond is te duur en de politieke wil te klein voor aankoop en be- heer. Bovendien stelt de huidige toestand in de wijdvogel- reservaten ons niet gerust. In veel gevallen doen zich daar zoveel problemen voor dat de wijdvogels er even hard achteruit gaan als op het reguliere boerenland (Oosterveld & Bos, 2004). Er is in nogal wat terreinen sprake van een te ver doorgezette extensivering en beheer, volgens het spoorboekje¹, met als resultaat verzuiming, verrijging en te weinig broedsuccess. Door de natuurbeheerorganisaties

zijn bijvoorbeeld in Friesland recent wel 'opkikkeracties' in gang gezet (Oosterveld, 2006c), maar het moet nog blijken wat deze opleveren. Deze argumenten, plus het feit dat de Grutto-problematiek vooral een beheer kwestie is, pleiten ervoor de mogelijkheden op het boerenland mak- maal te benutten. De ambitie uit de nationale wijdvogel- strategie om de Grutto op 250.000 ha te behouden is dan wel minimaal. Gaan we bij wijze van rekenvoorbeeld uit van het behoud in gebieden met een dichtheid van 6 broedparen of meer per 100 ha (klassiegrens Gruttokaart van Nederland, www.grutto.nl), dan passen we al over zo'n 325.000 ha.

Perspectief op boerenland versterken

Boerenland is dus volgens ons nodig om de Grutto te be- schermen. Maar om dat mogelijk te maken moeten wel alle zeilen worden bijgezet. Op voldoende grote schaal zal een kwalitatief goed mozaïekbeheer generaliseerbaar worden met voldoende opgroeimogelijkheden voor Grutto- kuikens. Hier geldt een voorbehoud. Uit de resultaten van 'Nederland Gruttoland' blijkt dat de pullen mogelijk een structureel tekort aan voedsel hebben (Schelkerman et al., 2005). Momenteel wordt onderzoek of ditre maken heeft met het moderne grasland. Vokvassan Grutto s (en andere wortmeesters uit de groep) kunnen goed gedijen op het moderne boerenland (Oosterveld, 2006b). Voor de pull- len is dat nog de vraag. Op basis van de uitkomsten van het pullenwedsonderzoek en de voorgang van het op- schalmingsproces van het mozaïekbeheer, moeten we de perspectieven wellicht bijstellen.

Uit de egevallende resultaten van beheersovereenkom- sten en de eerste resultaten van het agrarisch mozaïekbe- heer leren we, dat er op gebiedsschaal gewerkt moet wor- den (Oosterveld, 2006a). Om het tijvoo de Grutto te keren, is de keuze voor de reserverende kerngebieden als vertrek- punt het meest effectief. Met het getreed komen van de

nieuwe Gruttokaart zijn die gebieden bekend. Waar wildvogelreservaten, inclusief de te realiseren Kemphanengebieden uit de nationale wildvogelstrategie, deel uitmaken van die gebieden, kunnen beide gebiedstypen el-

kaar in een gootschuldig mozaiek prima versterken, elk met de eigen sterke punten: plasdras, langdurige dekking en rust in het reservaat en voedsel en korte vegetatie op het boerenland.

Literatuur

- Alerburg, W. & E. Wynenga, 2000.** Help, de Grutto verdwijnt! De Levende Natuur 101: 62-63.
- Bartema, A.J. & L.M.J., van den Bergh, 1976.** Relaties tussen waterpeil, grondgebied en veelvoegelstand. Deel 1: onderzoek 1975. Leersom. Rijksinstituut voor Natuurbeheer.
- Bartema, A.J. & L.M.J., van den Bergh, 1977.** Relaties tussen waterpeil, grondgebied en veelvoegelstand. Deel 2: onderzoek 1976. Leersom. Rijksinstituut voor Natuurbeheer.
- Breendse, F., 2005a.** Veldkranj, 28 mei 2005.
- Breendse, F., 2005b.** Kennis-Online, Nieuwsbrief Wageningen University and Research.
- BirdLife International, 2004.** Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife Conservation Series no. 12.
- Boerenlucht, 2002-2005.** Wildvegelmonitorenbeheer Noord-Nederland. Rapporten 2002, 2003, 2004, 2005. Dordrecht.
- Guldemond, J.J., M.C. Sosa Romero & R. Termon, 1995.** Wildvegelstand in Nederland. In: *Wildvogelstand in Nederland*, Grootes en Turlurel in een veenweidegebied. Limosa 68 (3): 89-96.
- Hietema, W., 2004.** Grondrecht voor de Grutto. Friese Boeken/j/z. Fryslân, Oerda.
- Jongman, J.M. & A.J., van Strien, 1983.** Effecten van de landbouw op de veelvoegels. een literatuuranalyse. Deel 1. Vakgroep Milieubioogie, RU Leiden.
- Kleefstra, R., 2006.** Grutto's. Jaar na jaar te vroeg, massaal en zonder koopt op Friese slachtplaatsen. *Tirne* 16 (5): 211-215, themanummer stadslopers.
- Klijjn, D., F. Breendse, F. Smit & M. Olfissen 2001.** Agrarische milieuschermen do niet effectiefvlye project biodiversiteit in Dutch agricultural landscapes. *Nature* 405: 723-725.
- Melman, D., 2005.** Kennis-Online, Nieuwsbrief Wageningen University and Research.
- Minstors, C.J.M., F. Famerletter, A.J. Poppeleers, W.J. ter Keurs & H.A. Udo de Hees, 1986.** Factoren die de dichtheid van wildvegelogt bepalen. Afdeling Milieubioogie en Centrum voor Milieukunde, RU Leiden.
- Wynenga, E., 1997.** Grutto's *Limosa imosa* in de zomer van 1993: oerog op de slachtplaats; aanwijzing voor een slecht broedsizoen. *Limosa* 70: 71-75.
- Oosterveld, E.B., 2006a.** Wildvegelmonitorenbeheer in Noord-Nederland 2000-2005. De Levende Natuur 107 (3): 130-133.
- Oosterveld, E.B., 2006b.** Betrekkens van waterpeil en bemesting voor veelvoegels. De Levende Natuur 107 (3): 154-157.
- Oosterveld, E.B., 2006c.** Oprijkeplannen Friese wildvegelreservaten. Deel 1: Inrichtings- en beheersadviesadvies knippen en oprijkeplannen. A&W-rapport 821. Altenburg & Wynenga ecologisch onderzoek 80.
- Oosterveld, E.B. & D. Bos, 2004.** Evaluteer wildvegelvriendelijke Promisje Fryslân 1997-2003. A&W-rapport 442. Veenwouden, Altenburg & Wynenga ecologisch onderzoek 8V.
- Scharringa, C.J.G., 2003.** Wildvegelogt onder dnuv. (2). Tussen Duin en Dijk 2 (2): 4-8.
- Schekkelman, H. & G.J.M. Mulkens, 2000.** Producten Grutto's *Limosa imosa* in agrarisch gebied volgendende jongen voor een duurzame populatie? *Limosa* 73: 121-134.
- Schekkelman, H., W. Teunissen & E.B. Oosterveld, 2005.** Broedsucces van Grutto's bij agrarisch mozaiekbeheer in 'Nederland GruttoLand'. Altera-rapport 1291. SOVON-onderzoeksrapport 2005-10. A&W-rapport 783. Wageningen, Altera.
- Stroud, D.A., N.C. Davidson, R. West, D.A. Scott, L. Hanstris, O. Thonp, B. Genter & S. Delany (compilers) on behalf of the International Wilder Study Group, 2004.** Status of migratory waterfowl populations in Africa and Western Eurasia in the 1990s. *International Water Studies* 15: 1-259.
- Teunissen, W., E.B. Oosterveld, H. de Ruiter & J.A. Guldemond, 2003.** Beheersmaatregelen voor de Grutto. Graze van de experimenten met optimaal Grutto-beheer in zes gebieden in Noord- en West-Nederland in het kader van het project 'Nederland-GruttoLand'. Drecht, Centrum voor Landbouw en Rivier.
- Teunissen, W. & L. Soudant, 2005.** Indelen en trends van een aantal wildvegelsoorten uit het Wildvegelmonitoren. Periode 1990-2004. SOVON-rapport 2005/13. Bekedobbergen. SOVON Oogstendreef, Nederland.
- Wynenga, E., 1997.** Grutto's *Limosa imosa* in de zomer van 1993: oerog op de slachtplaats; aanwijzing voor een slecht broedsizoen. *Limosa* 70: 71-75.